

Caritas en presentie

Na mijn studie theologie – ruim 20 jaar geleden – ben ik met zending van de toenmalige bisschop van het militair ordinariaat (mgr. Punt) benoemd als krijgsmachtaalmoezenier. Inmiddels ligt deze periode bij de krijgsmacht drie jaar achter mij en ben ik parttime werkzaam als diaconaal werker in het Aartsbisdom Utrecht. U vraagt zich mogelijk af: waarom deze opening? De reden is simpel. Er zijn verschillende overeenkomsten tussen krijgsmacht en de R.-K. Kerk, terwijl het tegelijkertijd twee totaal verschillende instituties zijn. In dit artikel doe ik een poging deze overeenkomsten te duiden. Het helpt bij de vormgeving van mijn huidige werkzaamheden als diocesaan diaconaal werker.

Presentie en participatie

De krijgsmacht is een diaconaal werkveld. Zij kan worden gekwalificeerd als randkerkelijk, maar misschien nog beter als een organisatie waar in een tijd van secularisatie en individualisering haar mensen in meerderheid de Kerk als instituut niet meer nodig hebben. Levensbeschouwelijke overtuigingen worden vooral persoonlijk beleefd, waarbij zingevingsvragen een grote rol spelen. Daar waar militairen zijn, overal op de wereld, tijdens oefeningen en uitzendingen, is een geestelijk verzorger van één van de vertegenwoordigde denominaties binnen de krijgsmacht present.¹ Dit kan een krijgsmachtaalmoezenier zijn. Wezenlijk onderdeel van de werkzaamheden van een krijgsmachtaalmoezenier is presentie. Bart van Dijk (krijgsmachtaalmoezenier) gaat in zijn proefschrift over geloofsbeleving van krijgsmachtaalmoezeniers nog verder en spreekt zelfs over participatie.

Werking van presentie

Presentie is een betekenisvolle term, waar komt deze vandaan en waartoe dient zij? Professor dr. Andries Baart (www.presentie.nl) presenteerde in 2001 de presentietheorie, na jarenlang onderzoek naar houding en werkwijze van werkers in het veld in hulp- en zorgverlening. Presentie is “erbij zijn, bij de ander zijn. Het is aansluiten bij de ander.” Kenmerkend in de presentie-filosofie en daarbij aansluitende praktijken is de gerichtheid op het scheppen van rechtvaardige en liefdevolle menselijke verhoudingen, met name waar mensen onaanzienlijk, arm, ‘sociaal overbodig’, doodziek of ‘hopeloos’ zijn.

Critici zullen kanttekeningen plaatsen bij deze presentietheorie. En om militairen te scharen in de categorie ‘onaanzienlijk, arm, sociaal overbodig, doodziek of hopeloos’ gaat wat ver. Heel treffend zijn daarentegen kenmerken van presentie, zoals het scheppen van rechtvaardige en liefdevolle menselijke verhoudingen. Dat is precies waar het om draait bij militairen die vaak ver van huis onder moeilijke omstandigheden gedurende langere tijd hun werkzaamheden moeten verrichten. De inzet van de presentie-beoefening is de mens, zijn waardigheid, zijn kostbaarheid en zijn verlangen naar geborgenheid. Deze oriëntatie heeft diepe wortels in het christelijke, en met name katholieke sociale denken en de katholieke moraaltheologie. De presentie-beoefening richt zich op professionals, in en buiten kerken en levensbeschouwelijke organisaties, maar zeker ook op vrijwillig(st)ers. Tot zover een stukje geschiedenis over het ontstaan van de presentietheorie en de uitwerking daarvan bij de krijgsmacht.

Vraag- en aanbod gestuurd

Het is niet opportuun om in dit artikel een uitgebreide lijst van overeenkomsten tussen Kerk en krijgsmacht te geven – je loopt het gevaar dat deze

lijst nooit volledig zal zijn. Maar presentie geeft net als bij het krijgsmachtspastoraat in de praktijk van het diaconaal werk mogelijk antwoord op vragen. Presentie kan bijdragen aan oplossing van problemen. Alvorens hier nader op in te gaan enkele kanttekeningen. De termen vraag- en aanbod-gestuurd zijn niet nieuw. In het verleden werd meer vraag-gestuurd gewerkt. Er werd bijna letterlijk gewacht op een hulp- of zorgvraag, die kwamen immers wel. Mensen kwamen zelf naar de kerk of parochie om hun noden en vragen voor te leggen. De huidige tijd lijkt meer om een aanbod-gestuurde aanpak te vragen. Presentie maakt een belangrijk deel uit van het aanbod. Vanuit de militaire praktijk kunnen we over presentie leren dat het mogelijkheden biedt om een inhoudelijk aanbod in een vaak randkerkelijke context onder de aandacht te brengen van hen die hier wellicht gebruik van willen maken. Wordt daarmee een toename van het aantal hulp- en/of zorgvragen gecreëerd? Het antwoord is nee. Het

aantal zieke mensen neemt niet toe als er in een gebied meerdere huisartsen beschikbaar zijn. Mensen zullen vanwege de toegankelijkheid en benaderbaarheid, lees: presentie, eerder gebruik maken van een aanbod.

Presentie als antwoord

Over een diocesaan diaconaal werker wordt nogal eens gesuggereerd dat deze van het bisdom is. Strikt genomen is dit natuurlijk zo, tegelijkertijd doet dat afbreuk aan presentie. Een presente krijgsmachtaalmoezenier is niet van de krijgsmacht maar voor de krijgsmacht – voor de militairen. Dat is als diaconaal werker binnen het aartsbisdom niet anders. Die werkt niet zozeer voor het aartsbisdom maar voor vrijwilligers die betrokken zijn bij Caritas. Het dienen van onze medemensen op professionele of vrijwillige basis wordt zichtbaar in de presentie. Of het nu gaat over militairen of parochianen. Zichtbare aanwezigheid leidt gemakkelijker tot vragen. Vragen over zorgverlening, maar ook vragen over inhoud van werkzaamheden. Onduidelijkheden en onjuistheden kunnen worden toegelicht en zo mogelijk worden weggenomen. Presentie leidt tot een connectie tussen mensen. Je zou het ‘professionele vriendschap’ kunnen noemen. Een vriendschappelijke omgeving leidt over het algemeen tot betere resultaten. Vrijwilligers en mensen met een zorgbehoefte zullen zich sneller gewaardeerd en gerespecteerd voelen. Ook hier is geen onderscheid tussen Kerk en krijgsmacht.

De alledaagse praktijk is een inspiratiebron voor theologie. Dat is tijdens militaire missies niet anders. Theologische vragen die door presentie worden opgeroepen, leiden tot theologisch onderzoek en verdieping en daarmee tot

verbetering van het zorgaanbod. De plek waar zorg wordt geboden, waar wordt gewerkt door vrijwilligers en professionals, is zo de ruimte waar theologie tot leven komt.

Barmhartigheid is de behoefte om zorg te verlenen aan mensen die in geestelijke of lichamelijke nood verkeren. Het is nauw verbonden met naastenliefde (Caritas) en rechtvaardigheid. Barmhartigheid is in het Oude Testament vooral een eigenschap van God. In het Nieuwe Testament wordt die eigenschap ook aan mensen toegedicht. In Bijbelanalyses van het verhaal van de barmhartige Samaritaan worden onder andere vier onderdelen in het barmhartig handelen genoemd: zien, diep geraakt worden, erbij komen en ontfermen.

Los van presentie hebben mensen vaak de neiging om problemen te willen oplossen. Maar het oplossen van een probleem is vaak extrinsiek gedreven. De vier elementen van barmhartigheid passen binnen presentie. Deze elementen zijn voor de presentiebeoefenaar intrinsiek. Vergelijk de behoefte aan zorg en hulp van het individu. Het gaat hier om de ervaring van het individu, om wat het voor een persoon betekent om onder de armoedegrens te moeten leven en in de schuldsanering te zijn geraakt. Caritas staat voor barmhartigheid, rechtvaardigheid en medemenselijkheid, dat vraagt om presentie van vrijwilligers en professionals, ongeacht of het om Kerk of krijgsmacht gaat.

door Tom van Vilsteren,
diocesaan diaconaal werker

Mediacentrum Defensie

¹ Naast de Rooms Katholieke Dienst Geestelijke Verzorging (RKGv) zijn de Protestantse Dienst Geestelijke Verzorging (PGV), Humanistische Dienst Geestelijke Verzorging (HGV), Joodse Dienst Geestelijke Verzorging (JGV), Islamitische Dienst Geestelijke Verzorging (IGV), Hindoeïstische Dienst Geestelijke Verzorging (HinGV) en Boeddhistische Dienst Geestelijke Verzorging (BGV) vertegenwoordigd in de krijgsmacht.